

Jancsák Csaba

A TANÁRKÉPZÉSBEN RÉSZT VEVŐ HALLGATÓK FELSŐOKTATÁSI ÉLETÚTJA A KÖZÉPISKOLÁTÓL A TANÁRI OKLEVÉLIG¹

BEVEZETÉS

A fiatalok oktatási életútja az ifjúságszociológia kutatási területeinek egyik legfontosabbika. A felsőoktatási hallgatók intézményválasztásaiban kódolt módon jelennek meg a jövőbeni társadalom diplomával rendelkező értelmiségének egyes jellemzői is. A kockázati társadalomban (Beck 2008) az egyetemista fiatalok flexibilisen alakított életútjába beépült a felsőoktatás és a gazdasági-társadalmi környezet viszonyrendszeréről, azaz az oktatás világáról alkotott vélekedés is. A felsőoktatási életszakasz – mind az intézményi klíma, mind a „értelmező közösségek” (Pusztai 2012) véleményformáló jellege okán – a későbbi életút formálódása szempontjából rendkívüli jelentős (Kabai et.al. 2007; Pusztai 2011; Fónai–Pusztai 2012).

Kozma (1995; 2004), Gábor (2001), Kabai (2006; 2009), illetve Vaskovics (é.n.) bizonyították, hogy a magyar ifjúság körében is megjelent a kitolódó felnőtté válás jelensége, amellyel együtt meghosszabbodik az iskolai ifjúsági életszakasz. A fiatalok egyre tovább maradnak az oktatás rendszerében, részben az oktatás által nyújtott ismeretek elsajátítása és készségek kialakítása, részben pedig a munkaerőpiacra való kockázatos kilépés és a szülőktől való teljes leválás bizonytalanságai miatt. A fiatalok tudatosan használják a társadalmi és a gazdasági környezet által elfogadott ifjúsági

¹ Az elemzésben felhasználtuk itt közölt kutatási jelentésünk adatait: Jancsák Csaba: Tanárképzésben részt vevő hallgatók 2011. In: Ercsei Kálmán – Jancsák Csaba (2011): Tanárképzős hallgatók a Bolognai Folyamatban. Budapest: OFI, 105–172

moratóriumot, mely a munkába állás és a családalapítás alól felmenti őket (Jancsák 2013).

Adataink a 2011 tavaszán 12 képzőhely 19 karán közismereti tanárképzésben részt vevő hallgatók körében, az OFI kereteiben folytatott kutatásunkból származnak (N=1211). E tanulmányban az említett hallgatók felsőoktatási életútjának egyes elemeit (a középiskolából a felsőoktatásba, azaz az alapképzésbe való átmenet, a tanári mesterképzésben való továbbtanulás, a szak- és intézményválasztás motivációit) vizsgáljuk.

1. táblázat: A válaszadók megoszlása

Intézmények	Nappali	Levelező	Együtt	Súlyozatlan minta		Súlyozott minta	
				Nappali	Levelező	Nappali	Levelező
Debreceni Egyetem	43	30	72	6	5	6	5
Eszterházy Károly Főiskola	44	191	237	7	35	6	36
Eötvös Loránd Tudományegyetem	194	41	235	29	7	30	7
Károli Gáspár Református Egyetem	52	0	52	8	0	8	0
Miskolci Egyetem	36	13	49	5	2	6	3
Nyíregyházi Főiskola	26	96	122	4	18	4	17
Nyugat-magyarországi Egyetem	0	72	72	0	13	0	13
Pannon Egyetem	12	30	42	2	6	2	6
Pécsi Tudományegyetem	78	25	103	12	5	12	5
Szegedi Tudományegyetem	106	47	153	16	9	16	10
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	12	0	12	2	0	2	0
Semmelweis Egyetem	62	0	62	9	0	8	0
Összesen	664	547	1211	100	100	100	100

KVANTITATÍV OKTATÁSSZOCIOLÓGIAI VIZSGÁLATOK A TANÁRKÉPZŐS HALLGATÓK KÖRÉBEN AZ ÚJ ÉVEZREDBEN

Háttérinformációként a tanárképzésben résztvevő hallgatók körében 2002-ben Lukács Péter és Nagy Péter Tibor vezetésével az Oktatáskutató Intézet keretei között készült kutatás vonatkozó eredményeit foglaljuk össze. Az adatfelvétel (N=997) a felsőoktatás „bolognai” rendszerre való áttérése előtt történt. A kutatás célja az volt, hogy szociológiailag releváns képet lehessen kapni „a végzős hallgatók társadalmáról”. A kutatások során leginkább arra voltak kíváncsiak, hogy a pedagógusképzésre való jelentkezésnek milyen motivumai érhetők tetten, valamint arra, hogy a hallgatók miképpen vélekednek az oktatás belső világáról, tartalmáról, minőségéről, és a munkaerőpiacra való átmenetről. Ezen kutatási eredményeket kiegészítjük Nagy és Varga (2006), Varga (2007), illetve Chrappán (2010) vonatkozó kutatási eredményeivel, amelyek – noha nem konkrétan tanárképzésben résztvevő hallgatók vizsgálatát célozták, de – kapcsolódó jellegükből kifolyólag mégis árnyalhatják az ismereteinket.

Az Oktatáskutató Intézet 2002. évi kutatásának eredményei szerint a felsőoktatásba való jelentkezés nem feltétlenül jelenti azt, hogy a hallgatók „már az induláskor azzal a szándékkal vágnak neki a képzésnek, hogy pedagógusok legyenek” (Lukács 2002: 64). Az adatokat a képzési szintek közötti bontásban elemezve azt állapíthatjuk meg, hogy a „pedagógus szeretett volna lenni” szempont leginkább a tanítóképzésben résztvevőket jellemzi, hozzájuk képest kisebb motiváló erőt tapasztaltak a főiskolai és az egyetemi tanárképzésben résztvevők körében. Ennek következtében a kutatók a „hűek” csoportjába azokat helyezték, akik kizárólag pedagógusképzésre jelentkezték és a „máshol is próbálkozó” csoportjába helyezték, akik nem kizárólagosan pedagógusképzésre jelentkezőket. Ezen bontás alapján a középiskolai tanárképzés hallgatói közötti hűek 17 százalékszáron voltak, azonban a tanárképzősök negyede, és a tanítóképzősök fele mutatkozott a pedagógusképzés iránt hűnek.

A felsőoktatásba való jelentkezést meghatározó tényezőkről a teljes mintára vonatkozóan elmondható (és mindez egybevágnak a további szakirodalomban közöltekkel: Nagy 2001; Kozma 2004), hogy a leginkább befolyásoló tényezők a tudományterület iránti érdeklődés kielégítése, a tanított

korosztály „szeretete”, és a pedagóguspálya iránti elköteleződés, ugyanakkor pedig a sorban következőként az intézmény hozzáférhetősége és a diáklét folytatásának vágya jelenik meg. Ez utóbbi egybevágh az elsőéves egyetemisták körében Gábor Kálmán által folytatott kutatások eredményével (Gábor 2001).

Árnyaltabb képet rajzol, ha az adatokat a három almintá bontásában külön bemutatva ejtünk néhány szót. A felsőoktatásba való jelentkezés motivációja tekintetében az egyetemi szintű pedagógusképzésben résztvevők esetében markánsan elvált az intézmény választása és a pedagóguspálya választása, az egyetemistákat a választásban leginkább az adott tudományterület iránti érdeklődés motiválta (a válaszadók 57%-a jelezte ezt), és az intézményeket leginkább a szakos tárgyak emelt szintű oktatása végett választotta, nem pedig azért, mert ezeket később a pedagóguspályán szeretné alkalmazni, átadni. Hangsúlyozzuk, hogy a „pedagógus szeretnék lenni” mint döntő motivációs tényező a tanítóképzős hallgatók körében jelenik meg leginkább (41%), míg a tanárképző főiskolások egynegyede és az egyetemisták 16%-a jelezte ezt (A teljes mintában a válaszadók 20%-a vallott így. A „tanítók” mintabeli létszáma 71 fő, a tanárképzős mintába kerültek száma 305, az egyetemista almintá 621 fő). A hallgatói lét életformaszerű megélése, mint jelentkezést befolyásoló motívum, leginkább a tanárképző főiskolásokat jellemzi: a tanárképzős hallgatók 20%-át döntően befolyásolta, a tanítóképzősöket és az egyetemistákat kevésbé (15-15% jelezte ugyanezt). A „könnyebb” felvételiiről való előzetes vélekedés szempontja a legkevesebb középiskolai tanárképzésben résztvevőt befolyásolt annak idején (a válaszadók tizede jelezte, hogy döntő módon), ugyanakkor a főiskolások 14-15%-a jelezte, hogy ez számára döntő szempontként jelent meg a továbbtanuláskor. A „gyermek szeretete” szempont a leendő tanárok körében kevésbé volt jellemző, kevesebb mint egyharmaduk jelezte, hogy az döntően befolyásolta őt. Az intézmény regionális elérhetősége – mint szempont – szintén a tanítóképzősöknél volt a legerősebb jelentkezést befolyásoló tényező. Fordított az egyes képzési területek közötti sorrend a pedagógus minták mint befolyásoló tényezők esetében, itt azt kell kiemeljük, hogy a legkevésbé a tanítóképzősök jelezték (3%), hogy döntő hatással lett volna a továbbtanulási orientációra egy „kedvelt tanár példájának”, ám e kérdésben a tanárképzésben résztvevő hallgatók egytizede jelezte, hogy a tanári mintának döntő befolyást nyilvánít.

A tanári szakok választása szempontjából a rohamosan egyre csökkenő „népszerűségi adatokat” először Nagy és Varga publikálta (2006). A Jelentés a magyar közoktatásról kötetében arról számoltak be, hogy „A főiskolai pedagógus szakokra azok a középiskolások jelentkeznek, akiknek kisebb a középiskolából hozott pontszáma, akik rosszabb munkaerő-piaci lehetőségekkel számolnak középiskolai érettségivel (alacsonyabb kereseteket várnak, és munkához jutásuk valószínűségét alacsonyabbra értékelik)” (Nagy–Varga 2006: 327–328).

Chrappán (2010) a diplomás pályakövetés rendszere által nyert adatok elemzése alapján ad rövid áttekintést a pályaválasztási motivációra, a pályán maradásra és a pályán eltöltött tapasztalatokra vonatkozóan. „A pályakezdekők motívumai között elsőprő arányban szerepelt a gyerekek és a tanítás (a szaktárgy) szeretete, a hivatástudat” (Chrappán 2010: 268). A tanári diplomával rendelkezők 68%-a jelezte, hogy a szakra való jelentkezésben a szaktárgy iránti érdeklődés volt a legfontosabb motiváló erő (Chrappán 2010: 269). E tényből kiindulva azt feltételezzük, hogy a szaktárgy (tudományterület) iránti kötődés (Kozma 2004: 130–131) jelentősen befolyásolja a hallgatói iskolai életutakat.

A tanári szak választását a társadalomban a tanári pályáról jelenlévő kép, azaz az anyagi és erkölcsi megbecsültség nagymértékben meghatározza. Ennek következménye, hogy „a »hivatástudat« fénye egy kicsit megkopott” (Brezsnyánszky 2006: 180), mert az anyagi megfontolások felülírják ezt a szerepvállalást. Varga e jelenséget a tanári kiválasztódási folyamat minden pontján (felvételre jelentkezéskor, az első elhelyezkedéskor, és a végzést követő ötödik-hatodik évben – Varga 2007:622–623) megnyilvánuló „negatív önszelekciós hatás”-nak (Varga 2007: 627) tekinti. Ezen eredményekből kiindulva azt várjuk, hogy adatainkban a képzésbe „belesodródott” (Kozma 2004: 130), illetve a képzésben elsajátított tartalmakat más területen alkalmazni kívánó, konvertáló hallgatók markáns mértékű jelenlétét állapíthatjuk meg.

A következőkben bemutatott kutatásunk eredményei a „bolognai tanárképzés” korszakában történt adatfelvételből származnak. (A magyarországi tanárképzés ezen időszakának kezdeteiről ld. még *Educatio* 2003/3.) A magyarországi felsőoktatás további átalakulásából következően feltételezhető, hogy rendszer (demográfiai, finanszírozás-beli, társadalmi elvárás-beli) változásai komoly változásokat okoznak a pályaválasztási tudatosság és az intézményi hallgatói rekrutáció terén is.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

Átmenet a középiskolából a felsőoktatási alapképzésbe

A tanárképzős hallgatók vizsgálata során ennél a kérdésnél arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen az átmenet a középfokú oktatásból a felsőoktatásba, milyen felsőoktatás-választási szempontok dominálnak, továbbá milyen vélemények vannak jelen a képzőhelynek a magyarországi felsőoktatási térben elfoglalt helyéről, illetve arra, hogy milyen motivációk és beállítódások jelennek meg a továbbtanulás választásának időszakában.

2009-ben a Debreceni Egyetemen és a Szegedi Tudományegyetemen (az akkor még osztatlan) tanárképzésben részt vevő végzős hallgatók körében folytatott kutatásunkban azt találtuk, hogy a hallgatók nagy része első felvételijén került be a felsőoktatás körébe (71%), második nekifutásra 22%-uk, harmadikra 3%-uk, ennél többszöri felvételi eredményeként pedig összesen 4%-uk. Ezen eredmények megismétlődését vártuk a saját kutatásunk során is, mivel feltételeztük, hogy a bolognai rendszerű felsőoktatás a hallgatók bekerülésében, az expanzió jellegében a kisebb létszámú korosztály miatt némileg más rajzolatot mutat.

2011 tavaszán folytatott kutatásunk eredményei azt mutatták, hogy a nappali tagozatosok szinte mindegyike jelentkezett már az érettségi évében valamelyik felsőoktatási intézménybe, és majd mindegyikük felvételi-je sikeres volt. Továbbá, 77%-uk jelentkezése a jelenlegi intézményükben történt. A nappali tagozatosok 7%-át pedig (akkor) nem vették fel a felsőoktatásba.

2. táblázat: A felvételi jelentkezés eredménye (Az érettségi évében jelentkezett-e valamelyik felsőoktatási intézménybe?) (%)

	Nappali	Levelező
Igen, és fel is vettek a jelenlegi intézménybe	77	42
Igen, és fel is vettek, de nem a jelenlegi Intézménybe	14	35
Igen, de nem vettek fel	7	16
Nem jelentkeztem	2	7

Lukács Péter és munkatársainak korábban idézett kutatásának eredményei azt mutatták, hogy a pedagógushallgatók körében a felsőoktatásba való jelentkezés nem feltétlenül jelenti azt, hogy tudatos pedagógus szakválasztás történik (Lukács 2002: 64). Nagy (2001) és Kozma (2004) megállapítása szerint a hallgatók körében a jelentkezést leginkább befolyásoló tényezők a tudományterület iránti érdeklődés kielégítése, a tanított korosztály „szerelete” és a pedagóguspálya iránti elköteleződés. A sorban következőként az intézmény hozzáférhetősége és a diáklét folytatásának vágya jelenik meg.

E kérdéscsoport kialakítása során kérdőívünkben 14 állítást fogalmaztunk meg, és arra kértük a válaszadókat, hogy egyenként, egy négyfokú skálán határozzák meg, mennyire játszott szerepet egy-egy tényező a jelentkezéskor. A válaszokat átlagértékek szerint sorba rendeztük. A nappali tagozatos hallgatók körében az első helyen a „mindenképpen felsőfokú végzettséget szerettem volna szerezni” kijelentés áll. (E tényezőről a válaszadók 78%-a jelezte, hogy nagyon nagy szerepet játszott.) A sorban következő a „jó eredményeim voltak a középiskolában” kijelentés (46%). A harmadik legerősebb motivációs tényezőként a későbbi foglalkozásról való határozott elképzelést jelölték meg (53%-uk jelezte azt, hogy ez nagyon nagy szerepet játszott). A felvételi jelentkezéseket befolyásoló következő fontos tényező a családi, illetve a középiskolai tanárok általi ösztönzés volt (a hallgatók kétharmada jelezte, hogy ez a tényező nagyon nagy szerepet játszott). A felsőfokú végzettséggel kapható magasabb bér motivációs hatását – mely az átlagérték alapján a következő helyen szerepel – a hallgatók negyede értékelte úgy, hogy az számára nagyon fontos. Az anyagi viszonyokról való elképzelésekkel azonos átlagértéket kapott a „vonzó volt számomra a diáklét, a diákkor meghosszabbítása”, és itt is azt találtuk, hogy a hallgatók negyede adta a „nagyon nagy szerepet játszott” választ. A motivációs tényezők átlagértékek által kialakított tabellájának középső részén helyezkedik el a „már középiskolásként tudtam, hogy tanár szeretnék lenni, és ehhez szükséges volt a továbbtanulás” tényezője, amelyről ugyanakkor a válaszadók 40%-a jelezte, hogy nagyon nagy szerepe volt a felsőoktatási jelentkezéskor. A rangsor utolsó felében helyezkednek el a munkanélküliség elkerülésének és a külföldi munkavállalás lehetőségének a tényezői, melyek döntést befolyásoló ereje – nappali tagozatos hallgatókról lévén szó – megfelel a várakozásunknak. A válaszadók kis részét befolyásolta az, hogy szülei diplomások (2,4 átlagérték, ugyanakkor a válaszadók 47%-a jelezte, hogy ez egyáltalán nem befolyásolta). A döntést befolyásoló tényezők sorrendjének

utolsó helyén olyan állítás helyezkedik el, mely a felsőoktatás parkolópálya jellegére utal („mindegy hogy mit, csak tanuljak”). Ez utóbbit ki kell emelnünk mindkét almintában, mert azokban a válaszadók 6%-a jelezte, hogy a fenti tényező döntő befolyással volt a felsőoktatásba való jelentkezésre. Ugyanakkor a válaszadók közel kétharmada jelezte, hogy számára ez egyáltalán nem volt motivációs tényező.

Vizsgálatunk eredményei szerint a középiskola elvégzését követő továbbtanulás első számú motívuma a felsőfokú végzettség megszerzése: elsősorban a felsőfokú végzettség presztízse miatt, de az ezzel járó anyagi előnyök, és (elsősorban a hazai) elhelyezkedési lehetőségek szerepe is érvényesül. A nappali és a levelező tagozatos hallgatók motívumai között az a legnagyobb különbség, hogy az előbbieket döntésében lényegesen nagyobb erővel jelenik meg a munkanélküliség elkerülése, ám körükben jelentősebb a szülők, rokonok, középiskolai tanárok ösztönzése.

Az intézmény megválasztásában a szakmához, illetve az intézményhez kapcsolódó, részben presztízis jellegű tényezők a legerősebbek. A hallgatók 59%-a jelezte, hogy számára a szakterület iránti vonzódás (ennek a tényezőnek volt a legmagasabb átlagértéke: 3,5) volt az, ami erőteljesen befolyásolta az intézményválasztást. Az intézmény hírnevéről ugyanezt a hallgatók 48%-a jelezte (átlagértéke a nappalisok körében 3,4), a képzést folytató kar hírnevéről pedig a hallgatók 44%-a (3,2). A „kényelmi” megfontolások („ide volt a legkönnyebb bekerülni”, „ezt a szakot könnyen el lehet végezni”, „máshová nem vettek volna fel”) a lista alján találhatók (a hallgatók kétharmada jelezte, hogy ezen tényezők egyáltalán nem játszottak szerepet).

JELENTKEZÉS A TANÁRKÉPZÉSRE

Abban az évben, amikor aktuális tanulmányaikra jelentkeztek, a nappali tagozatos hallgatók átlagosan 2,2, míg a levelezősök 1,7 MA/MSc felvételi helyet jelöltek meg. Ezek döntő többsége tanári mesterszakos hely volt (1,9 nappali tagozatos, 1,6 levelező tagozatos). A jelentkezők döntő többsége sikeres felvételt tett. A nappalisok 95%-át, a levelezősök 92%-át felvették arra a képzésre, amelyre első helyen jelentkezett.

A mesterszakra jelentkezés motívumainak sorában is (az értékesebb) diploma megszerzése az elsődleges (3. táblázat). A hallgatók háromnegye-

de jelezte, hogy számára a legfontosabb motivációs tény az volt, hogy mindeképpen mesterszintű diplomát szerezzen. A hallgatók 56%-át nagyon nagy mértékben motiválta a továbbtanulásban az a határozott elképzelés, hogy tanár szeretne lenni, s ehhez a szükséges végzettséget meg kell szereznie. Az adatokból az is kiemelkedik, hogy a tanárképzésben résztvevők a magasabb fokú végzettséggel kedvezőbbnek vélik munkapiaci helyzetüket („MA/MSc diplomával könnyebb elhelyezkedni” – nagy szerepet játszott a hallgatók 38%-nál; „MA/MSc diplomával jobban lehet keresni” – a hallgatók 32%-nál nyomott döntően a latba). Az alapszakon szerzett pozitív visszajelzések is megjelennek az indokok között: a hallgatók egyharmadánál a továbbtanulás mellett szólt az, hogy jó eredményei voltak az alapszakon. A nappalisok döntésében minden tényező lényegesebb annál, mint amelyek a jelenlegi foglalkozáshoz, munkahelyhez kötődnek. Ezek természetesen a levelezősök körében fontosabbak. A munkanélküliség elkerülése hasonló fontosságú a két tagozaton, de ha az alapképzésre jelentkezés motívumaival hasonlítjuk össze, a levelezősök körében a mesterszaknak ebben a tekintetben nagyobb a szubjektív jelentősége. A tanárok, illetve a szülők tanácsai sem annyira befolyásolóak a mesterképzésre jelentkezésnél, mint az alapképzésnél.

A hallgatók 8%-a jelezte, hogy számára a legfontosabb szempont az volt, hogy, noha nem szeretne tanár lenni, de a tanárképzésben tanultak jól hasznosíthatók más foglalkozási területeken is. A felsőoktatási életszakasz kitolása a válaszadók nagy részénél nem befolyásolta a mesterképzésben való továbbtanulást (hallgatók 38%-a jelezte, hogy egyáltalán nem volt szempont az, hogy meghosszabbítsa a diákéveit, és 65%-uk számára szintén nem volt prioritás a „mindegy, hogy mit”, csak tanuljon tényező.)

A tanári pályára orientálás tényezője – mint az oktatói szerepkészlet eleme – is megjelenik a motívumok között: a hallgatók egyötöde jelezte, hogy nagy mértékben befolyásolta a továbbtanulásban, az alapszakon oktató (vagy korábbi felsőoktatási) tanárok ösztönözése a mesterképzésben való továbbtanulásra.

3. táblázat: A továbbtanulás motívumai mesterszakon (négyfokú skála átlagai: 4=nagyon nagy szerepet játszott, 1=egyáltalán nem játszott szerepet)

	Nappali	Levelező
Mindenképpen MA vagy MSc diplomát szeretnék szerezni	3,7	3,6
Határozott elképzelésem van arról, hogy tanár szeretnék lenni, s ehhez szükséges a mesterszakos (MA, MSc) diploma	3,3	3,1
MA vagy MSc diplomával könnyebb elhelyezkedni	3,1	2,7
Jó eredményeim voltak az alapszakon	3,1	2,6
MA vagy MSc diplomával jobban lehet keresni	3,0	2,6
A szüleim, rokonaim ösztönöztek a mesterszakos diploma megszerzésére	2,7	1,9
A munkanélküliséget szeretném elkerülni	2,7	2,6
Az alapszakon oktató tanárok ösztönöztek	2,6	1,9
Vonzó a diákélet, a diákkor meghosszabbítása	2,6	1,7
A szüleim is rendelkeznek egyetemi diplomával	2,2	1,6
Barátaim, ismerőseim is jelentkeztek mesterképzésre	2,1	1,7
Munkahelyi előmenetelemhez szükséges	2,1	2,7
Nem szeretnék tanár lenni, de a tanárképzésben tanultak jól használhatók más pályákon	1,9	1,5
Jelenlegi munkámhoz szükség van MA/MSc diplomára	1,9	2,7
A jelenlegi munkámhoz szükség van tanári MA/MSc diplomára	1,9	2,8
Mіндеgy, hogy mit, csak tanuljak	1,5	1,5
Egyéb	1,1	1,1

A TANÁRI MESTERSZAK ÉS AZ INTÉZMÉNYVÁLASZTÁS SZEMPONTJAI

A tanári mesterképzés, illetve az intézmény megválasztásában szerepet játszó tényezők sorrendje (4. táblázat) alig különbözik az alapképzés helyének eldöntéséhez fontos motívumoktól. Az elhatározásban a szakmához, illetve az intézményhez kapcsolódó, részben presztízs jellegű tényezők a legerősebbek, a „kényelmi” megfontolások pedig ebben a tekintetben is a lista alján találhatók. (A faktorelemzés megerősítette ennek a csoportosításnak a

jogosultságát: a véleményalkotás három önálló dimenzióját különítette el: a presztízs szempontokat, a kényelmi tényezőket és a külső hatást, tanácsokat).

A tanári szakma iránti vonzódás a hallgatók 52%-ánál szerepel mint a tanári mesterszak választását nagy mértékben befolyásoló tényező. A képző intézmény és a kar jó híre szintén erős motivációs alap: a hallgatók negyven százalékát nagy mértékben befolyásolta. A tanárképzés választásánál a legkisebb motivációs erővel az „ezt a szakot könnyen el lehet végezni” és a „máshová nem vettek volna fel” opciói szerepelnek. A hallgatók háromnegyede szerint egyáltalán nem volt befolyásoló tényező az, hogy máshová nem vették volna fel. A tanárképzősök 67%-a jelezte, hogy egyáltalán nem számított az „ezt a szakot könnyen el lehet végezni” gondolat. Az a szempont sem befolyásolta a hallgatók kétharmadát, hogy „ide volt a legkönnyebb bekerülni”.

A véleményformáló személyek (szülők, barátok, tanárok) hatása nem egyenlő mértékben, de érződik, közülük kiemelendő a felsőoktatási oktatók hatása, amely mind az átlagértékek, mind a válaszkategóriák megoszlásai szerint megelőzi a szülők és a barátok befolyásoló erejét.

A nappalisok döntésében a lakóhely közelségét kivéve minden tényező fontosabb valamelyest, a legnagyobb különbség a szülők és a barátok tanácsai, valamint a felvételi rangsornak tulajdonított jelentőség tekintetében van. A levelező tagozatosok körében az intézmény elérhetősége a legfontosabb tényező.

4. táblázat: A tanári mesterszak és az intézmény választásának szempontjai (négyfokú skála átlagai: 4=nagyon nagy szerepet játszott, 1=egyáltalán nem játszott szerepet)

	Nappali	Levelező
Az egyetemnek, főiskolának jó híre van	3,2	2,9
A képzést folytató karnak jó híre van	3,1	2,9
Értékes diplomát ad	3,1	3,0
Ezen a szakterületen ez a legjobb intézmény	2,9	2,6
Tetszik ez a város	2,7	2,5
Az intézmény jól szerepelt a felvételi rangsorokban	2,6	2,1

	Nappali	Levelező
Ebben az intézményben van továbbtanulási lehetőség	2,5	2,1
Közel van a lakóhelyemhez	2,3	2,5
Alapszakon oktató tanárain tanácsolták	2,3	1,7
Szüleim tanácsolták	2,2	1,5
A barátaim is ide jelentkeztek, ide járnak	2,2	1,7
Ismerőseim, barátaim tanácsolták	2,0	1,7
Költségtérítés elkerülése: sok államilag finanszírozott hely	1,9	1,7
Ide volt a legkönnyebb bekerülni	1,7	1,6
Középiskolai tanárom/tanárain tanácsolták	1,6	1,3
Ezt a szakot itt könnyen el lehetett végezni	1,6	1,4
Máshová nem vettek volna fel	1,4	1,3
Egyéb	1,1	1,1

A hallgatók felsőoktatási életútja feltérképezésének fontos része a diplomaszerezés idejének vizsgálata, magyarul az, hogy a hallgatók esetében a diploma kiállítása feltételeinek hiánya miképpen hátráltatja és milyen számosságban a hallgatók oktatási ciklusának befejezését. A legutóbbi években oktatási szakpolitikai döntések indikátoraként szereplő információkra kutatásunk kereteiben mi is kíváncsiak voltunk, amikor felsőoktatás „parkolópálya” jellegét leginkább meghatározó feltételt, a nyelvtudás szintjét vizsgáltuk. Azt konstatálhattuk, hogy a hallgatók egy részénél az igazolt nyelvtudás hiánya erősíti a végzés elodázását, e tényező tehát a továbbiakban is megoldásra váró feladatokat ró a felsőoktatásra.

5. táblázat: Beszéli-e az alábbi nyelveket, ha igen, milyen fokon? (%)

Nappali								
	angol	német	francia	olasz	spanyol	orosz	latin	egyéb
nem beszélem	6	38	83	90	94	97	90	91
beszélem, de nincs nyelv- vizsgám	18	15	7	6	4	3	7	4
alapfokú nyelvvizsgám van	3	4	1	0	1	0	2	0

középfokú nyelvvizsgám van	52	29	4	1	0	0	2	1
felsőfokú nyelvvizsgám van	20	14	5	2	1	0	0	1
anyanyelvem / anyanyelvi szinten beszélem	2	1	0	0	0	0	0	2
levelező								
nem beszélem	28	49	93	93	99	79	95	90
beszélem, de nincs nyelv- vizsgám	22	15	4	4	1	11	3	4
alapfokú nyelvvizsgám van	9	4	0	1		3	1	1
középfokú nyelvvizsgám van	24	15	2	1	0	2	1	3
felsőfokú nyelvvizsgám van	13	13	2	1	0	5	0	1
anyanyelvem / anyanyelvi szinten beszélem	5	4	0	0	0	0	0	1

ÖSSZEZÉS

A tanárképzés hallgatói túlnyomó többségének a középiskolából a felsőoktatásba való átmenete az első jelentkezéskor sikeres volt. A hallgatók háromnegyede abban az intézményben folytatta alapképzésű tanulmányait ahol a mesterképzést is folytatja.

A felsőoktatásba való jelentkezést leginkább a felsőfokú végzettség megszerzése motiválta, elsősorban a végzettség presztízse, továbbá az ezzel járó anyagi előnyök és jobb elhelyezkedési lehetőségek miatt, ugyanakkor további fontos szempont volt a jó középiskolai eredmények visszajelző hatása és a későbbi foglalkozásról való határozott elképzelés is.

Az alapképzési intézményválasztásban a szakmához, illetve az intézményhez kapcsolódó, részben presztízsz jellegű tényezők a legerősebbek. A mesterszakra való jelentkezés motívumainak sorában az értékesebb diploma megszerzése az elsődleges, ugyanakkor a szaktárgy, tudományterület iránti érdeklődés is jelentős hatással van (mind az alapszakra mind a mesterszakra való jelentkezéskor).

A hallgatók markáns részének felsőoktatási életútját meghatározta a tanári pálya választása: a tanárképzés hallgatóinak negyven százalékánál már a felsőoktatásba való jelentkezéskor „nagyon nagy szerepe” volt annak, hogy tanár szeretett volna lenni. Ugyanakkor azon hallgatók, akik számára

a tanárképzésbe való jelentkezés legfontosabb szempontja az volt, hogy a tanári végzettséget más – nem tanári – pályán használják, a válaszadók csak kevesebb mint egytizedét tették ki.

IRODALOM

- BECK, Ulrich (2008): Világkockázati társadalom. Szeged, Belvedere Meridionale
- BREZSNYÁNSZKY László (2006): *A maga vájta meder. Gondolatok a formálódó tanárképzésről.* Budapest, Gondolat.
- CHRAPPÁN Magdolna (2010): Pályaelégedettség és karriertervek a pedagógus képzettségű hallgatók körében, In: Garai Orsolya [et.al. szerk.]: *Diplomás pályakövetés 4. – Friss diplomások.* Budapest, Educatio, 268–86. *Educatio* (A „bolognai” tanárképzés) 2009/3.
- FÓNAI Mihály – PUSZTAI Gabriella (2012): Asymmetric Students’ Relations and Deprofessionalization. In the Case of Teacher Training. In: Gabriella Pusztai – Adrian Hatos – Timea Ceglédi (ed.): *Third Mission of Higher Education in a Cross-Border Region.* Debrecen: CHERD, 114–133
- GÁBOR Kálmán (2001): *Elsőéves egyetemisták.* Budapest, Oktatáskutató Intézet.
- GÁBOR Kálmán (2006): Társadalmi átalakulás és ifjúsági korszakváltás. In: Gábor Kálmán – JANCsÁK Csaba: *Ifjúságszociológia.* Szeged: Belvedere Meridionale, 384–426
- JANCsÁK Csaba (2011): Tanárképzésben részt vevő hallgatók 2011. In: Ercsei Kálmán – JANCsÁK Csaba (szerk.): *Tanárképzős hallgatók a Bolognai Folyamatban.* Budapest, OFI, 105–172
- JANCsÁK Csaba (2013): *Ifjúsági korosztályok – korszakváltásban.* Budapest, Új Mandátum
- KABAI Imre (2006): *Társadalmi rétegződés és életesemények. A magyar fiatalok a posztindusztriális korszakban.* Budapest, Új Mandátum.
- KABAI Imre (2009): *Hogyan alakul a diplomások életútja?* Budapest, ZSKF. http://www.zskf.hu/uploaded_bookshelf/540361d521a24422.pdf Letöltés: 2011.06.08.
- KABAI Imre et. al. (2007): *Mi lesz velünk a diploma után.* Budapest, L’Harmattan

- KOZMA Tamás (1995): Ifjúság és oktatás. *Educatio*, 1995 nyár, 208–23.
- KOZMA Tamás (2004): *Kié az egyetem?* Budapest, Új Mandátum.
- LUKÁCS Péter [et. al.] (2002): *A pedagógusképzés megújításához. I.* Budapest, Oktatáskutató Intézet.
- NAGY Mária (2001): A tanári pálya választása. In: Papp János (szerk.): *A tanári pálya*. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 103–22.
- NAGY Mária – VARGA Júlia (2006): Pedagógusok. In: Halász Gábor – Lannert Judit (szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról 2006*. Budapest: Országos Közoktatási Intézet Interneten itt: <http://www.ofi.hu/tudastar/jelentes-magyar/nagy-maria-varga-julia-7> Letöltés: 2013.10.21.
- PUSZTAI Gabriella (2011): *Láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban*. Budapest, Új Mandátum
- PUSZTAI Gabriella (2012): „Befogad és kitaszít...”? A tanárszakos és más pedagógusjelölt hallgatók felsőoktatási integrációjának sajátosságai és problémái. In: Pusztai Gabriella – Fenyő Imre – Engler Ágnes (szerk.): *A tanárok tanárának lenni...* Debrecen: CHERD, 88–112
- VARGA Júlia (2007): Kiből lesz ma tanár? A tanári pálya választásának empirikus elemzése. *Közgazdasági Szemle*, 2007. július–augusztus, 609–27.
- VASKOVICS László (é.n.): *A posztadoleszcencia szociológiai elmélete*. <http://www.mtapti.hu/mszt/20004/vaskovic.htm> Letöltés: 2008.10.16.